

1970 EUROOPAN LUONNONSUOJELUVUOSI SUOMALAISSA KANSAKOULUISSA

Jutta Komulainen
Kandidaatintutkielma
Historia
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Jyväskylän yliopisto
Tekijä Jutta Komulainen	
Työn nimi 1970 Euroopan luonnonsuojeluvuosi suomalaisissa kansakouluissa	
Oppiaine Historia	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 18
Tiivistelmä <p>Kandidaatintutkielmassani käsittelen 1970 Euroopan luonnonsuojeluvuotta suomalaisten kansakoulujen kontekstissa. Perehdyn diskurssianalyysin kautta pääasiassa asian ympärillä käytyihin keskusteluihin ja luonnonsuojeluvuodelle asetettuihin tavoitteisiin opetuksessa.</p> <p>Yksi luonnonsuojeluvuoden keskeisimmistä tavoitteista oli jakaa tietoa ympäristöteemoista ja herättää yksilöissä vastuuntuntoa elinympäristöään kohtaan. Nimestään huolimatta luonnonsuojeluvuosi keskittyi pääosin ihmisten elinympäristön suojelemiseen, perinteisen luonnonsuojelun jäädessä enenevässä määrin taka-alalle. Samanlainen kehityskulku näkyi myös kansakoulujen opetustavoitteissa. Alkuperäisen luonnon sijaan pyrittiin ihmisten terveyteen vedoten suojelemaan ympäristöä jatkuvalta saastumiselta. Tässä keskeistä oli yksilöiden kasvatus vastuullisiksi luonnon muokkaajiksi ja käyttäjiksi.</p>	
Asiasanat Luonnonsuojelu, ympäristönsuojelu, eurooppalainen luonnonsuojeluvuosi, ECY1970, ECY	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällys

1	JOHDANTO	1
1.1	Lähteistä	2
1.2	Vähän tutkittu kansainvälinen tapahtuma	3
2	LUONNONSUOJELUVUOSI 1970	6
2.1	Teemat ja tavoitteet	7
2.2	Oppilaitoksia koskevat tavoitteet	10
3	YMPÄRISTÖTEEMAT OPPILAITOKSISSA	13
4	LOPPUPÄÄTELMÄT	17
	LÄHTEET	19

1 JOHDANTO

Vuosi 1970 tunnetaan Euroopan neuvoston järjestämänä ensimmäisenä Euroopan luonnonsuojeluvuotena, jonka osallistujamaaksi myös Suomi lukeutui. Hankkeen pääasiallinen tarkoitus oli jakaa tietoa ympäristöongelmista ja luonnonsuojelusta kansainvälisellä tasolla. Kandidaatintutkielmassani pyrin diskurssianalyysiä hyödyntämällä selvittämään millä tavoin nämä ympäristön- ja luonnonsuojelun teemat näkyivät suomalaisissa kansakouluissa vuoden 1970 kuluessa. Keskityn pääasiassa siihen, kuinka asiasta on keskusteltu ja viestitty keskeisimmissä opettajien ammattilehdissä ja millaisia opetustavoitteita ympäristöasioiden osalta on määritelty. Koulujen opetus heijastaa aina ympäröivää yhteiskuntaa ja sen tarpeita, ja siksi haluan selvittää, missä määrin aihe on saanut jalansijaa suomalaisissa kouluissa.

Luonnonsuojelulla on pitkä historia myös Suomessa, mutta 1900-luvun loppupuolella sen luonne koki suuria muutoksia. Ajanjaksoa 50-luvusta alkaen on kuvailtu nimellä *suuri kiihdytys*, mikä viittaa ihmisten ympäristövaikutusten huomattavaan kasvuun niin teollisessa tuotannossa, liikenteen määrässä kuin ihmisten kulutuksessa. Teollisuuden ja luonnonsuojelun intressit alkoivat mennä ristiin yhä useammin. Luonnonsuojelussa tapahtui niin sanottu inhimillinen käänne, kun alkuperäisen luonnon sijaan haluttiin ensisijaisesti suojella ihmisten elinympäristöä terveyden ja hyvinvointiin vedoten.¹

Luonnonsuojeluvuotta edeltää siis ihmisten ”herääminen” näihin globaaleihin ympäristöongelmiin ja ekologiin suurriskeihin. Erityisesti ympäristömyrkyt, ympäristön kemikalisoituminen ja ilman saastuminen olivat nousseet uusiksi uhkakuviksi kasvi- ja eläinlajien sukupuuttojen rinnalle. Samoin uhkakuvat ihmiskunnan tuhoutumisesta nousivat esiin vetypommin kehittämisen ja ydinkokeiden myötä jo 50-luvulla, ja vahvistuivat entisestään kylmän sodan kehittyessä. Ylipäättään teollisuutta ja yhteiskunnallisen kehityksen muotoja, kuten kaupungistumista ja teollistumista alettiin kritisoida 50-luvulta alkaen, kun ympäristötuhot tulivat näkyvämmiksi. 60- ja 70-

¹ Esim. Ruuskanen, 2021, 377 – 406.

luvuilla suurin huolenaihe oli vesien saastuminen ja se oli ongelmana myös kaikkein näkyvin². Luonnonsuojelun sijaan alettiin vähitellen puhua ympäristönsuojelusta, josta tuli monialainen tutkimusaihe. 60-luvulla ympäristöntutkimus tuli myös osaksi yhteiskuntatietä ja humanistisia tieteitä.³ Ympäristö-sana on itsessään myös monitulkintainen vielä 70-luvun alun kontekstissa, sillä esimerkiksi 60-luvun puolivälissä termiä käytettiin kuvailemaan ympäröiviä oloja, pääasiassa ihmisten kaupunkiympäristöä. 70-luvun alkuvuosina luonnon- ja ympäristönsuojelun termit olivat kuitenkin jo suhteellisen vakiintuneita, eikä niiden erosta ollut paljoa erimielisyyttä.⁴

70-luku on myös suomalaisen koulujärjestelmän osalta muutosten aikaa, koska suunnitteilla oli siirtymä peruskoulujärjestelmään, jonka myötä kansa- ja oppikoulut yhdistyisivät peruskoulu nimikkeeseen alle. Siirtymää koulujärjestelmästä toiseen alettiin ajaa aktiivisesti 1972–1977 välillä, joten vuosi 1970 sijoittuu vielä aikaan ennen varsinaista muutosta. Se on kuitenkin aikaa, jolloin käytiin tärkeitä keskusteluita ja tehtiin päätöksiä, jotka vaikuttaisivat koulujen toimintaan tulevina vuosina.

Aihetta sivuava aiempi tutkimus on keskittynyt pääosin yleiseen ympäristöhistoriaan ja ympäristönsuojeluun laajemmassa mittakaavassa.⁵ Jossain määrin ympäristöteemoja on myös käsitelty koulujen ja kasvatuksen näkökulmasta, mutta suoraan vuoden 1970 Euroopan luonnonsuojeluvuoteen liittyvää tutkimusta on vähän erityisesti suomenkielisenä.

1.1 Lähteistä

Käytän tutkielmassani alkuperäislähteinä opettajien ammattilehteä *Opettajain lehti* sekä vuoden 1970 uutta opetussuunnitelmaa. Lisäksi hyödynnän 1970 luonnonsuojeluvuoden neuvottelukunnan mietintöjä erityisesti oppilaitoksia koskien.

On selvää, että näistä lähteistä on käytännössä mahdotonta päätellä, miten paljon aiheita todellisuudessa käsiteltiin kouluissa, erityisesti, koska eroavaisuuksia on ollut varmasti alueittain sekä alueiden sisäisesti koulusta ja opettajista riippuen. Tutkielman laajuuden huomioon ottaen olisi mahdotonta käsitellä näitä eroavaisuuksia kattavasti. En myöskään käsittele tutkielmassani sen tarkemmin opetusmateriaaleja, kuten oppikirjoja tai opetusmonisteita, vaan keskityn pääasiassa siihen, miten luonnonsuojeluvuodesta ja yleisesti ympäristönsuojelusta on puhuttu opettajien ammattilehdissä, sekä millaisia tavoitteita ja ihanteita on asetettu aiheen opettamiselle kansakoulujen kontekstissa.

² Nienstedt 1997, 13.

³ Esim. Ruuskanen 2021, 377–406; Nienstedt 1997, 3–7.

⁴ Nienstedt 1997, 23.

⁵ Esim. Laakkonen & Vuorisalo 2019, 274–292; Lyytimäki, Hakala & Välimäki 2008; Ruuskanen, et al. 2021.

Opetussuunnitelma määrittelee suuntaviivat opetukselle, ja kertoo siitä, millaisia yhteiskunnallisia arvoja ja tavoitteita oppilaille halutaan jakaa. On toki huomiotava, että 1970 opetussuunnitelma on samana vuonna vielä hyvin tuore esitys, joten on mahdollista, ettei sen koko sisältöä ole vielä kyseisen vuoden aikana omaksuttu kaikissa oppilaitoksissa. Luonnonsuojeluvuoden neuvottelukunnan mietinnöt taas kertovat nimenomaan hankkeen tavoitteista. Samoin opetusmateriaalin käytöstä on mahdotonta vetää varmoja johtopäätöksiä, mutta niistä voidaan kuitenkin tarkastella sitä, millaista tietoa on haluttu jakaa ja millaisia asenteita välittää.

1.2 Vähän tutkittu kansainvälinen tapahtuma

Kansainvälisyydestään huolimatta vuoden 1970 Euroopan luonnonsuojeluvuodesta löytyy melko vähän suoraa tutkimusta. Aihetta sivutaan monissa ympäristöhistorian teoksissa, mutta sen käsittely jää usein hyvin pintapuoliseksi. Luonnonsuojeluvuosi kuitenkin mainitaan muun muassa *Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan* (2021), sekä *Vaurastumisen vuodet* (2019) teoksissa, kun viitataan 70-luvulla tapahtuneisiin muutoksiin ympäristöajattelussa⁶.

Ympäristöhistoria on itsessään verrattain uusi tutkimussuuntaus, joka syntyi 60- ja 70-lukujen aikana. Ominaista ympäristöhistorialle on sen monitieteisyys. Siinä sekoittuu useimmiten humanistisia, yhteiskunta- ja luonnontieteitä. Yleisesti luonnon- ja ympäristönsuojelua, sekä ympäristöongelmia koskevaa tutkimuskirjallisuutta löytyy verrattain paljon.

Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan (2021) käsittelee yleisluontoisesti ympäristöongelmia ja luonnon- sekä ympäristönsuojelun muutoksia Suomessa kytkien tapahtumat samalla globaaliin kontekstiin⁷. *Vaurastumisen Vuodet: Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen* (2019) puolestaan käsittelee ympäristökysymyksiä talouden näkökulmasta luvussa *Ympäristökysymys*.⁸

Molemmat teokset ovat yhtä mieltä siitä, että 60–70-lukujen kuluessa tapahtuneen länsimaisen ympäristöherätyksen myötä ajattelumaailma ympäristöaiheiden suhteen koki merkittäviä muutoksia. Moderni ympäristöliike syntyi eräänlaisena vastareaktionä teollistuvalla ja teknistyvällä maailmalla, kun ihmisten hyvinvointi oli uudella tavalla uhattuna. Tietoisuus ympäristöongelmista levisi, ja toisaalta alettiin myös tiedostaa erilaisten teknologioiden negatiivisia vaikutuksia ympäristölle.⁹

Ympäristöherätyksen taustoista ja syistä on jonkin verran erimielisyyttä. Yleinen näkemys lienee, että ympäristöherätys tuli Suomeen kansainvälisten

⁶ Laakkonen & Vuorisalo 2019, 275; Ruuskanen, et al. 2021, 394.

⁷ Ruuskanen, et al. 2021.

⁸ Laakkonen & Vuorisalo 2019, 274–292.

⁹ Ruuskanen, et al. 2021, 411, 426–427; Laakkonen & Vuorisalo 2019, 287.

tapahtumakulkujen myötä. Käänteentekeväenä teoksena mainitaan usein Rachel Carsonin *Äänetön Kevät* (1962), joka otti kantaa erityisesti hyönteismyrkkujen haitallisuuden niin ympäristölle kuin terveydelle.¹⁰ Laakkonen ja Vuorisalo kuitenkin kyseenalaistavat tätä narratiivia, korostaen Suomalaista paikallista ja kansallista luonnon- ja ympäristönsuojelutoimintaa ja keskustelua, jota ilman Carsoninkaan kirja ei olisi saanut maassa niin laajaa huomiota. Heidän mukaansa suojelutyö jäi uudenlaisesta ympäristökeskustelusta huolimatta yhä paikallistason hoidettavaksi, ja muutos ympäristöherätyksen suhteen tapahtui lähinnä ajattelutavoissa, ei niinkään käytännön toimitissa.¹¹

Ympäristökasvatusta koskeva tutkimus jää vähäiseksi erityisesti historian tutkimuksen puolella. Luonnonsuojeluvuoden opetustavoitteita ja opetuksen ongelma-kohtia on kuitenkin käsitelty esimerkiksi käyttäytymistieteissä teokseen *Luonnonsuojeluajattelusta Ympäristökasvatukseen* sisältyvässä luvussa ”Suomen kansa- ja peruskoulun ympäristöön orientoivan kasvatuksen ja opetuksen muutoksista 1900-luvulla”. Luvussa käsitellään erityisesti ympäristökasvatuksen ongelmia ja niihin kohdistettua kritiikkiä muun muassa opetussuunnitelmien sisältöön perehtymällä. Tekstistä käy ilmi selvä muutos perinteisestä luonto-opetuksesta ympäristöopetukseen, jossa ympäristö hahmottui yhä enemmän ihmisten toiminnan kautta.¹² *Ympäristöpolitiikan alku: Ympäristönsuojelun tulo Suomen valtakunnalliseen politiikkaan 1960 ja 1970-luvun vaihteissa* (1997) perehtyy ympäristöteemoihin politiikan näkökulmasta, ja valaisee ympäristöajattelun muutoksia ja syitä muutosten taustalla.¹³

Norjalaisen Hallvard Notakerin tutkimusartikkeli ”Staging Discord: Nordic Corporatism in the European Conservation Year 1970” (2020) tarkastelee luonnonsuojeluvuotta pohjoismaisen korporatistmin näkökulmasta. Artikkelista nousee esiin luonnonsuojeluvuoden keskeisiä tapahtumia ja päättäjiä. Erityisesti Notaker keskittyy pohjoismaiden keskinäiseen yhteistyöhön luonnonsuojeluvuoden järjestämisessä. Vaikka Suomi ei ollut virallisesti Euroopan neuvoston jäsen, se osallistui luonnonsuojeluvuoteen ja teki yhteistyötä Ruotsin, Norjan ja Tanskan kanssa.¹⁴ Uutena teoksena aiheeseen liittyen on 2022 julkaistu Pasi Reunasan tietokirja *Pitkä matka huomiseen: uuden luonnonsuojeluajattelun läpimurto Suomessa 1962–1972*, joka käsittelee luonnonsuojeluajattelun muutoksia suomalaisessa kontekstissa. Euroopan luonnonsuojeluvuoden osalta Reunanen keskittyy pitkälti kongresseissa käytyihin keskusteluihin.¹⁵

Aiemmasta tutkimuksesta käy siis selväksi ajatusmaailman muutos luontoon ja ympäristöasioihin liittyen 60–70-lukujen kuluessa. Ihmisen elinympäristön laajentuminen, teollistuminen ja teknologian kehitys loivat uudenlaisia uhkakuvia maapalloa koskettavista ympäristöongelmista ja ihmisten elinolojen säilymisestä. Luontoajattelu

¹⁰ Esim. Ruuskanen, et al. 2021, 398.

¹¹ Laakkonen & Vuorisalo 2019, 274–287.

¹² Louhimaa 1995, 74–81.

¹³ Nienstedt 1997.

¹⁴ Notaker 2020.

¹⁵ Reunanen 2022.

perinteisessä muodossaan jäi yhä enemmän taka-alalle, kun luonto ja ympäristö alettiin hahmottaa enenevässä määrin ihmisten toiminnan kautta, hyödykkeenä.

Aiempi tutkimus luo pohjaa 1970 Euroopan luonnonsuojeluvuoden tapahtumille, ja taustoittaa vallinneita ajatusmaailmoita ja kasvatuksellisia tavoitteita muuttuvassa maailmassa. Koska luonnonsuojeluvuosi on kuitenkin verrattain vähän tutkittu aihe, jää paljon varaa myös uusille näkökulmille ja uudelle tutkimukselle. Esimerkiksi opettajien ammattilehtiä ei ole tutkittu tässä tarkoituksessa, vaan tutkimus on keskittynyt pitkälti laajempiin ilmiöihin ja hallinnollisiin kokonaisuuksiin.

2 LUONNONSUOJELUVUOSI 1970

Vuotta 1970 vietettiin Euroopan luonnonsuojeluvuoden nimissä Euroopan Neuvoston aloitteesta. Suomi oli hankkeessa mukana, vaikka se ei ollut vielä virallisesti Euroopan Neuvoston jäsenmaa. Keskeisiä toimijoita Suomen kannalta olivat Pohjoismaiset luonnonsuojeluviranomaiset sekä luonnonsuojelujärjestöt. Luonnonsuojeluvuoden toimintaa johti valtioneuvoston asettama Luonnonsuojeluvuoden neuvottelukunta, jonka alaisuudessa toimivat lisäksi työvaliokunta sekä viisi toimikuntaa, jotka vastasivat yksityiskohtaisemman luonnonsuojeluvuoden ohjelman laatimisesta. Neuvottelukunnan toimintaa johti Suomessa Mauno Koivisto varapuheenjohtajanaan Kauko Sipponen, sekä pääsihteerinä Johan Standertskjöld.¹⁶

Neuvottelukunta määritteli lukuisia kansainvälisiä, kansallisia ja kunnallisia toimenpiteitä sekä toimenpiteitä teollisuutta ja yksilöitä koskien, joita pyrittäisiin aktiivisesti toteuttamaan vuoden 1970 aikana ja sen jälkeen. 22. kansallinen toimenpide määrittelee, että ympäristöä koskevaa tiedonvälitystä ja opetusta tulisi parantaa ja laajentaa kaikilla tasoilla. Erityisesti korostetaan tarvetta yliopistotasaisen eurooppalaisen loppututkimuksen perustamiselle ekologian alalla.¹⁷

Helge Gyllenberg eritteli tarkemmin opetusnäkökulmaa materiaalissa, joka jaettiin etukäteen Luonnonsuojeluvuoden 1970 valtakunnalliseen konferenssiin osallistuneille. Kirjoituksessaan Gyllenberg korosti luonnon- ja ympäristönsuojelun välttämättömyyttä kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla. Hän kritisoi peruskoulun opetussuunnitelmaomitean toimintaa, sillä heidän mietinnöissään ei ollut annettu ympäristönsuojelukasvatukselle tarpeeksi merkittävää asemaa kansalaistaidon opetuksessa.¹⁸ On totta, että kansalaistaidon osalta ympäristönsuojelukasvatus jäi melko vähälle huomiolle uudessa opetussuunnitelmassa. Oppiaineen tavoitteissa korostuivat ihmiskeskeiset teemat, mutta lyhyesti niissä mainittiin myös oman elinympäristön huomioimisen

¹⁶ Luonnonsuojeluvuosi 1970, 1971, 3.

¹⁷ Ibid, 12.

¹⁸ Ibid, 125–126.

harjaannuttaminen, johon kuului myönteinen suhtautuminen luontoon ja luonnonsuojelun vaatimusten huomioiminen luonnossa liikkuessa.¹⁹ Luontoteemat keskittyvät kansakouluissa III, IV ja VI:lle luokalle, joissa käsiteltiin luontosuhdetta, kierrätystä, erilaisia myrkyllisiä aineita sekä vaaratilanteita aiheuttavia tekijöitä kuten tulta tai räjähteitä sekä luonnonkatastrofitilanteissa toimimista. VI:n luokan oppiainekseen sisältyi muiden yhteiskunnallisten teemaviikkojen lisäksi eläinsuojeluviikko.²⁰

Gyllenberg kritisoi myös sitä, että oppikirjoissa ympäristönsuojelullinen materiaali oli hyvin rajallista, minkä vuoksi ympäristönsuojeluteemojen esille tuominen jäi pitkälti opettajan vastuulle. Tähän ratkaisuksi hän ehdotti kurssien järjestämistä, materiaalien jakamista ja luonnon- ja ympäristönsuojelun sovittamista opetukseen muun muassa opetusradion ja television muodossa.²¹ Tällaisia opetusohjelmia kyllä tehtiin ja esitettiin verrattain paljon radion ja television puolella, mutta opetusohjelmien kulluttaminen koululuokissa oli kuitenkin jäänyt vähäiseksi. Esimerkiksi *Opettajain lehden* numerossa 41 oli julkaistu kyselytutkimuksen tulokset, joiden mukaan yli 40 % opettajista ei ollut kuunnellut lainkaan kouluradiota.²² Lehden numerossa 44 pohdittiin syitä kieliradion ja koulu-tv:n vähäiselle käytölle opetuksessa. Artikkelisiin oli liitetty uusi kyselytutkimus, jonka mukaan kaikista opettajista (varsinaiset kansakouluopettajat, lukuaineiden opettajat, harrastusaineiden opettajat sekä erityisopettajat) valtaosa ei ollut hyödyntänyt kieliradiota tai koulu-tv:tä opetuksessaan lainkaan kahden kuukauden tarkastelujaksolla. Kyselyssä oli huomioitu vain sellaiset suomalaiset kansakoululaitoksen opettajat, joilla oli televisio käytettävissään.²³ On huomioitava, ettei näissä mittauksissa ole myöskään arvioitu sitä, missä määrin juuri luonnonsuojeluun liittyviä ohjelmia oli katsottu, tai kuunneltu, vaan mukaan laskettiin kaikki kieliradiossa sekä koulutelevisiossa esitetyt ohjelmat aiheeseen katsomatta. On siis vaikea arvioida missä määrin luonnonsuojeluteemat olivat olleet esillä tässä yhteydessä.

2.1 Teemat ja tavoitteet

Pohjoismaisten luonnonsuojelujärjestöjen julistus annettiin 6. syyskuuta 1970 Pohjo-lan luonnonsuojelupäivänä. Siinä korostettiin ympäristönsuojelun ja -hoidon keskeistä asemaa niin viihtyisyyden kuin ihmiskunnan hyvinvoinnin kannalta. Ympäristön pilaantuminen oli saatava loppumaan ja jo tehdyt vauriot pyrittävä korjaamaan. Jatkossa kaikessa taloudellisessa suunnittelussa tulisi huomioida viihtyvyys ja luonnonsuojelu. Julistuksessa tuotiin esille myös eläinten olennainen asema ympäristössä,

¹⁹ Peruskoulun Opetussuunnitelmakomitean Mietintö: II 1970, 170.

²⁰ Ibid, 177–180.

²¹ Luonnonsuojeluvuosi 1970, 1971, 125–126.

²² Opettajain lehti no. 41, 25.

²³ Opettajain lehti no. 44, 24.

jota tulisi suojella. Siinä ilmaistaan myös huoli kehittyvän teknologian vaikutuksista ympäristöön ja toisaalta halu muovata teknologiasta mahdollisimman hyvin luonnon kanssa tasapainossa toimiva kokonaisuus. Lisäksi luonnonsuojeluvuodelta odotettiin yhteistyötä niin Pohjoismaiden kuin Euroopan valtioiden kesken. Vaikka kestävän kehityksen termi vakiintui vasta 1987, kiteytyy sama ajatus julistuksen kohdassa 7.: ”Me emme saa kuluttaa luonnonvaroja ottamatta huomioon myös tulevaisuuden tarpeita.”²⁴

Toinen tärkeä julistus oli Euroopan luonnonsuojelujulistus 12. helmikuuta 1970 Strasbourgissa pidetyssä luonnonsuojelukonferenssissa, jonka tarkoitus oli hahmotella suuntaviivoja luonnon- ja ympäristönhoitoa koskevalle politiikalle Euroopassa. Konferenssissa määriteltiin, että jokaisen maan tulisi antaa riittävä rahoitus ympäristönhoitoon ja käyttöön sekä nimittää ministeri vastaamaan luonnonvarojen käytöstä sekä suunnittelusta ja ympäristön suojelusta. Saasteiden valvontaan tulisi laatia kansainvälisiä normeja, ja ympäristöä ja sen laatua suojelevat kansainväliset säädökset olisi sopeutettava Euroopassa toisiinsa siinä määrin kuin mahdollista.²⁵

Myös Euroopan luonnonsuojelujulistus korosti sanomaa luonnonvarojen järkevistä ja säästäväisestä käytöstä, sekä ekologisen tutkimuksen merkitystä ongelmien ratkaisemisessa. Lajiston ja ympäristön suhteen moninaisuuden ylläpitäminen olisi välttämätöntä.²⁶

Julistuksessa korostettiin yksilön tiedon ja henkilökohtaisen vastuun merkitystä ympäristökysymyksissä, joista tärkeimmiksi nimettiin luonnon ja ympäristön sekä luonnonvarojen suunnitelmallinen käyttö, vastuullisuus myrkyllisten aineiden käsittelyssä ja yhteiskunnallisten sivutuotteiden sekä jätteiden hävittäminen ja uudelleenkäyttö tai niiden palautus luonnon kiertokulkuun. Lisäksi julistuksessa listattiin erilaisia toimenpide-ehdotuksia kansainvälisellä, kansallisella sekä kunnallishallinnollisella sektorilla, sekä teollisuuden ja yksilöiden osalta.²⁷

Kansainvälisissä toimenpiteissä korostui hallitustenvälinen yhteistyö ja kansainvälisten normien ja sopimusten luominen erityisesti teollisuutta koskien. Tarkoituksena oli vähentää ja aikanaan poistaa kokonaan teollisuuden ympäristöä kuormittavat haittavaikutukset. Tähän liittyen suunniteltiin myös eurooppalaisen toimielimen muodostamista johtamaan ja valvomaan luonnon ja ympäristönhoitoa Euroopan alueella, sekä eurooppalaisen ympäristörahasen perustamista. Euroopan ihmisoikeuksien sopimukseen tulisi lisäksi sisällyttää yksilön oikeus nauttia terveellisestä ja turmeltumattomasta ympäristöstä, myös melusaasteen huomioiden. Nuorisolle olisi järjestettävä kansainvälistä vaihtotoimintaa sekä seminaareja ja leirejä, jotka valmistaisivat heitä ottamaan vastuuta ympäristöstään.²⁸ Ympäristöongelmia käsiteltiin

²⁴ Luonnonsuojeluvuosi 1970, 1971, 9.

²⁵ Ibid, 10.

²⁶ Ibid, 10–11.

²⁷ Luonnonsuojeluvuosi 1970, 1971, 10–11.

²⁸ Ibid.

paljon kansainvälisissä yhteyksissä Pohjoismaiden kesken, Suomen ja Neuvostoliiton vesistöihin liittyvän yhteistyön merkeissä, sekä useiden kansainvälisten järjestöjen viestinnässä.²⁹

Kansallisesti hallitusten oli julkisesti esitettävä luonnonsuojeluvuoden aikana ympäristöä koskevan politiikkansa tavoitteet ja alettava viipymättä toimiin saastumisen estämiseksi, viihtyvyyden lisäämiseksi ja Euroopan luonnon- ja ympäristönsuojelun varmistamiseksi. Maankäyttöä ja -hoitoa varten oli luotava pitkän aikavälin suunnitelmat ja varmistettava riittävä ammattitaitoisen henkilökunnan määrä toteuttamaan ympäristölainsäädäntöä sekä toimimaan neuvonantajina teollisuudessa ja muissa ympäristöön vaikuttavissa toimissa. Luonnontilassa olevat alueet tulisi suojella ja asumattomat ja toimeettomat alueet palauttaa käyttöön erityisesti vapaa-ajan viettoa ja luonnon säilyttämistä ajatellen. Maaseutuväestö tunnustettiin myös maiseman ja luonnontasapainon säilyttämisen kannalta elintärkeiksi toimijoiksi ja valtioiden olisikin huolehdittava siitä, että maaseudulla olisi tarpeeksi väestöä ylläpitämään maanviljelyä ja metsänhoitoa myös luonnonoloiltaan vaikeilla alueilla. Tieteellisen tutkimuksen ja tiedonvälityksen edistäminen ympäristöteemoihin liittyen oli yksi keskeisimmistä tavoitteista.³⁰ Ympäristöasioista puhuessa vedottiin usein käynnissä olevaan luonnonsuojeluvuoteen. Suomen osalta hallitus perusti useita tärkeitä komiteoita sekä ympäristönsuojelun neuvottelukunnan. Lisäksi ympäristönsuojeluun liittyviä aloitteita ja esityksiä tehtiin paljon.³¹ Kunnallishallinnon osalta toimenpiteenä oli lähinnä yleisten periaatteiden määrittely viranomaisten toiminnan perustaksi.³²

Teollisuuden osalta yhteistyö luonnonsuojelijoiden kanssa määriteltiin välttämättömäksi, jotta teollisuus aiheuttaisi mahdollisimman vähän vahinkoa ympäristölle. Päälimmäisinä ongelmakohtina mainittiin polttomoottoreiden, suihkukoneiden ja kemikaalien haitat, jotka tulisi poistaa mahdollisimman pian. Lisäksi jätehuollon kehittäminen jätteiden uudelleen käyttämiseksi ja palauttamiseksi luontoon oli tavoitteena tärkeä. Teollisuuden olisi huolehdittava siitä, että maa on myöhemmin uudelleen käytettävää niissä paikoissa, joissa se on mahdollista.³³

Yksilötason toimenpiteeksi konferenssi määritteli vastuun ympäristönhoitamisesta, ja ymmärryksen suojelusta ja hoidosta aiheutuvista kustannuksista. Lisäksi yksilöitä kannustettiin yksityisten yhteisöjen tukemiseen ja yhteistyöhön paikallisten ympäristöongelmien ratkaisemiseksi.³⁴

²⁹ Nienstedt 1997, 80–81.

³⁰ Luonnonsuojeluvuosi 1970, 1971, 11–13.

³¹ Nienstedt 1997, 81–82.

³² Luonnonsuojeluvuosi 1970, 1971, 11–13.

³³ Ibid, 13.

³⁴ Ibid.

2.2 Oppilaitoksia koskevat tavoitteet

Luonnonsuojeluvuoden tärkeimpänä tavoitteena oli ympäristöä koskevan tiedon levittäminen ja yksilöiden vastuuntunnon herättäminen ympäristöään kohtaan. Yhtenä Pohjoismaisten luonnonsuojelujärjestöjen julistuksen osana oli myös ympäristöaiheisen opetuksen kehittäminen. Merkittävämpänä kouluihin liittyvänä toimena nousee esiin syksyllä 1970 vietetty koulujen luonnonsuojelun teemaviikko, jonka opetussuunnitelma laadittiin jo syyskuussa 1969. Teemaviikkoon liittyen jokaiselle koululle lähetettiin tehtäväkokoelma ja oppilaitoksia kehoitettiin valmistautumaan teemaviikkoon ajoissa, jotta luonnonsuojeluun liittyviä ongelmia voitaisiin tarkastella mahdollisimman monipuolisesti.³⁵

Tarkemmin teemaviikkoa käsiteltiin Luonnonsuojeluvuoden 1970 neuvottelukunnan ja kouluhallituksen laatimassa oppaassa *Luonnonsuojelun ja ympäristöhoidon teemaviikko oppilaitoksissa* (1970). Siinä korostetaan oppilaitosten vastuuta ja velvollisuutta tiedon jakamisessa ja ohjeiden antamisessa siten, että yksilöllä olisi riittävät tiedot ja taidot toimia oikein. Vaikka ohje koskikin yksittäistä viikkoa, siinä korostettiin, että tietoja olisi suotavaa hyödyntää jatkuvasti opetuksessa. Ohjeet itsessään ovat suuntaa antavia, ja kouluille jätettiin niin sanotusti vapaat kädet ohjelman suunnittelulle ja toteutukselle.³⁶ Myös *Opettajain lehdessä* kannustettiin teemaviikon toteuttamiseen hyödyntäen oppitunteja, piirustus- ja kirjoitustehtäviä, koulujuhlia sekä radio- ja tv-ohjelmia.³⁷

Luonnonsuojeluvuoden oppituntimäärä porrastettiin kansakoulujen osalta siten, että I-II luokille luonnonsuojeluaiheisiin oli varattu 8–9 tuntia viikossa, III-IV luokille 13–14 tuntia ja V-VI luokille 16–17 tuntia. Samaan tapaan viikon sisältö jaettiin niin, että alemmilla luokilla aiheet keskittyvät lähinnä oppilaan välittömään lähiympäristöön (koulun piha, koti, puisto tai lähimetsä) ja ylemmillä luokilla aiheet laajenivat kotikunnasta koko maahan ja osittain koko maailmaan. Kansakoulun alempia luokkia koskien tehtiin yksityiskohtainen tuntiohjelmisto, mutta yläluokkien osalta tällaista ei ollut. Sen sijaan IV-VI luokkien tuntiohjelmiston suunnittelussa ohjattiin käyttämään oppikouluille laadittua esitystä koskien oppikoulun ala- ja keskiasteita.³⁸ Tässä tutkielmassa en perehdy tarkemmin tuntisuunnitelmien tai muiden ohjeiden eroihin oppikoulujen ja kansakoulujen välillä, vaikka I-III luokkien osalta on tehty erilliset suunnitelmat eri oppilaitoksia koskien.

I-III luokkien pääasialliseksi tavoitteeksi mainittiin kiinnostuksen ja vastuuntunnon herättäminen oppilaissa sekä luettujen ja kuultujen uutisten ja niiden taustojen ymmärtäminen. Ohjeistukset olivat hyvin yleislaatuisia ja koskivat esimerkiksi

³⁵ Luonnonsuojeluvuosi 1970, 1971. 20.

³⁶ Luonnonsuojeluvuoden 1970 neuvottelukunta & Thorbjörn 1970, 1–3.

³⁷ Opettajain lehti 1970, no.40, 6.

³⁸ Luonnonsuojeluvuoden 1970 neuvottelukunta & Thorbjörn 1970, 3.

metsässä käyttäytymisen perussääntöjä, luonnon- ja lemmikkieläinten kohtelua, myrkkujen ja vaarallisen jätteen käsittelyä, vettä ja sen merkitystä elämälle sekä jätevesien puhdistusta. Toteutustavoiksi listattiin aiheista keskustelu, kuvataideprojektit, retket, leikit, ja aktiivinen havainnointi. III:lla luokalla näiden lisäksi mainittiin myös työkirjat, kirjoittaminen ja propagandamateriaalin laatiminen oman luokan taululle.³⁹

IV ja V:llä luokalla käsiteltiin omaa vastuuta ympäristöstä ja laajemmin lehdistön, radion ja tv:n seuraamista. Keskeisenä tavoitteena oli itsenäisen tiedonhankintataidon omaksuminen. Neljännen luokan aihepiireinä olivat tarkemmin luonnonsuojelualueet, rauhoitetut kasvi- ja eläinlajit, villieläinten elinympäristöt ja tarpeet sekä luontoon sulautumattomat jätteet ja niiden hävittäminen. V:llä vuosikurssilla perehdyttiin veden kiertokulkuun, sen tarpeeseen yhteiskunnassa, vastuuseen vesistöistä ja niiden puhdistamisesta. Toteutustavat olivat samankaltaisia kuin alemmilla luokilla, mutta lisäksi ehdotettiin eri ammatinharjoittajien ja viranomaisten haastatteluja, lehtiartikkelien keräämistä, esitelmiä sekä filmien ja diojen käyttöä. Viidennellä luokalla korostui myös materiaalin jakaminen muun koulun kanssa. VI:n luokan teema oli ilma, ilman saastuttajat ja saastuneen ilman vaikutukset ihmiseen, eläimiin, rakennuksiin ja muihin eliöihin ja materiaaleihin.⁴⁰

Ensimmäisen luonnonsuojeluviikon päivän jälkeen *Opettajain lehti* oli suorittanut haastattelun teemaviikon viettämisestä eri kouluissa. Vastauksissa näkyy vaihtelua toteutusten välillä. Pienemmissä kouluissa resurssit olivat myös suhteessa pienemmät ja teemaviikon viettäminen oli ollut vaatimattomampaa. Esimerkiksi Iitin Haapakimolan koulusta kerrottiin, ettei suuriin talkoisiin ollut mahdollisuutta, eikä esimerkiksi saasteista ollut puhuttu. Sen sijaan koululla oli tehty pienimuotoista siivousta koulun pihapiirissä ja kansalaistaidon sekä luonnontiedon tunneilla oli pohdittu luonnonsuojelua metsäretkien yhteydessä. Ympäristöteemojen todettiin tulevan esille opetuksessa ympäri vuoden vähän kerrallaan. Helsinkiläisessä Myllykallion kansakoulussa teemaviikkoon oli panostettu enemmän muun muassa koristelemalla koulua ja luonnonsuojeluviikon teemojen käsittelyyn oli varattu 1–3 tuntia päivässä jokaiselle luokalle. Loppuviikolle oli lisäksi suunniteltu järjestettäväksi tietokilpailu.⁴¹

Kuvataiteen osuus ympäristöteemojen käsittelyssä näkyy *Opettajain lehden* sisälöissä. Jokaisessa lehdessä on oma osionsa, jossa jaettiin vinkkejä eri oppituntien toteuttamiseen. Esimerkiksi numerossa 3. kuvaamataidon tehtävä ”Minne kukat kadonneet” herätteli keskustelua ajankohtaisista aiheista keksityn uutisen avulla. Tehtävän tavoitteena oli tuoda ilmi, että myös ihminen kykeni myrkyttämään ja tuhoamaan ympäristöönsä ja siksi luonnonsuojelun avulla oli tärkeää suojella kaikkea elämää aina, ei ainoastaan luonnonsuojeluviikolla tai erityisinä teemapäivinä. Teoksissa yhdistyivät pehmeät kasvit ja tuhoa tekevät piikkieläimet. Numerossa 44. kuvataide tehtävänä oli luoda piirtämällä tai maalaamalla kuvaraportti viihtyisästä tai epävihtyisästä pihasta.

³⁹ Luonnonsuojeluvuoden 1970 neuvottelukunta & Thorbjörn 1970, 4–6.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ *Opettajain lehti* 1970, no. 41, 26.

Lisätehtävänä oli kerätä pihalta epäviihtyisyyttä aiheuttavia esineitä kuten laudan kappaleita tai ruostuneita pesusoihkoja, joista koottaisiin myöhemmin näyttely.⁴²

Lisäksi lehdistä löytyy ympäristönsuojelun teemoihin liittyviä näytelmä käsikirjoituksia. Numerossa 17 ehdotettiin opettavaista näytelmää kevätjuhlaan, jossa teemoina olivat roskaaminen, eläinten kohtelu, ja tulen käyttö metsässä⁴³. Jouluihin tarina taas kertoi Tonttu Naavaparran painajaisesta. Tonttu kritisoi näytelmässä ihmisiä, jotka kaatavat metsän kauneimmat puut joulukuuseksi. Ensin tonttu näkee isän ja pojan joulukuusen haussa, mutta isä kieltää poikaa kaatamasta parasta kuusta perustellen asiaa sillä, että kuusesta kasvaisi vielä hyvä tukkipuu, ja varsinkin luonnonsuojeluvuotena olisi tärkeää välttää luonnonrikkauksien tarpeetonta turmelemista. Seuraavaksi paikalle saapuvat Häijy-Hessu ja Tuhma-Jussi, jotka kehuskelevat kaataneensa jo kolme kuusta ja suunnittelevat hylkäävänsä viimeisimmän saaliinsa nähdessään Naavaparran suosikkipuun. Tarina päättyy lopulta vuorenpaikon väliintuloon, jolloin pojat lupaavat parantaa tapansa.⁴⁴

Syksyn luonnonsuojelun teemaviikon lisäksi Euroopan luonnonsuojeluvuoden neuvottelukunta järjesti myös muita tapahtumia vuoden teemaan liittyen.

Toukokuulle 1970 oli suunniteltu *Siiwoo – kunnosta – maala – istuta* -tapahtuma, johon kutsuttiin osallistumaan kaikki kunnat sekä niissä toimivat järjestöt ja koulut.⁴⁵ Myös *Opettajain lehdessä* kannustettiin kaikkia kansa- ja oppikouluja liittymään talkoisiin vapun ja helluntain välisenä aikana. Tapahtuman tarkoituksena oli käsitellä ympäristönhoitoon liittyviä kysymyksiä ja suorittaa koulujen pihossa ja muilla tarkoitukseen soveltuvilla alueilla kevätsiivous. Kouluhallituksen mainitaan antaneen kouluille ohjeita tapahtumaa varten, ja erityisesti 9. toukokuuta nostetaan tärkeäksi päivämääräksi Pohjoismaisena luonnonsuojelupäivänä.⁴⁶

Luonnonsuojeluvuoden neuvottelukunnan mietinnöissä toistuu ajatus yksilön vastuusta ympäristön suojelussa. Tärkein tavoite oli herättää ihmisissä kiinnostus luonnon- ja ympäristönsuojelua kohtaan ja kannustaa vastuulliseen toimintaan elinympäristön ja luonnon säästämiseksi. Siinä missä teollisuuden levittämiä saasteita paheksuttiin, ei teollisuutta kuitenkaan nähty ongelmana. Sen sijaan teollisuudesta haluttiin luoda kestävä, ja yhteistyötä teollisuuden ja luonnonsuojelun toimijoiden välillä haluttiin lisätä. Oppilaitoksia varten oli myös tehty seikkaperäisiä suunnitelmia, ja näkyvimmin Luonnonsuojeluvuosi näkyi kouluissa luonnonsuojeluvuoden ohjelmassa, jonka teemoista toivottiin kuitenkin keskusteltavan koko kouluvuoden ajan. Se, missä määrin luonnonsuojeluvuoden teemat näkyivät kouluissa, riippui kuitenkin pitkälti koulun resursseista ja opettajan omasta kiinnostuksesta aihetta kohtaan.

⁴² Opettajain lehti 1970, no. 3, 22; no. 44, 27–28.

⁴³ Opettajain lehti 1970, no. 17, 30.

⁴⁴ Opettajain lehti 1970, no. 45, 25, 31.

⁴⁵ Luonnonsuojeluvuoden 1970 neuvottelukunta & Thorbjörn 1970, 20.

⁴⁶ Opettajain lehti 1970, no. 19, 10.

3 YMPÄRISTÖTEEMAT OPPILAITOKSISSA

Vuosi 1970 oli aikaa, jolloin uusi peruskoulu-uudistukseen liittyvä opetussuunnitelma julkaistiin. Koulujärjestelmän muutos tuli virallisesti voimaan vuonna 1972 ja siirtyä peruskoulujärjestelmään tapahtui hiljalleen vuoteen 1977 mennessä kaikissa suomalaisissa kouluissa. Samalla myös kansa- ja oppikoulut yhdistyivät peruskoulunimikkeen alle. Vuoden 1970 opetussuunnitelmaa kuitenkin osin sovellettiin jo 70-luvun alussa.⁴⁷ Opetussuunnitelma kertoo ajatusmaailman muutoksista ja asenteista, joita oppilaille haluttiin välittää. Luonnon ja ympäristönsuojelun osalta keskeisimmät oppiaineet olivat ympäristöoppi, kansalaistaito sekä maantieto ja luonnonhistoria.

Eila Louhimaa on tarkastellut ympäristöön orientoivaa kasvatusta artikkelissaan ”Suomen kansa- ja peruskoulun ympäristöön orientoivan kasvatuksen ja opetuksen muutoksista 1900-luvulla” (1995). Hän jaottelee kasvatuksen kolmeen tasoon, joissa oppilas adaptoituu luontoon, yhteiskuntaan ja omaan itseensä. Toisin sanoen ympäristökasvatus on sopeutumista niin ympäröivään luontoon kuin myös sosiaaliseen elämään.⁴⁸ Se, millä tapaa kouluissa on pyritty sopeuttamaan oppilaita ympäristöönsä, on vaihdellut eri aikoina.

Ensimmäisen varsinaisen opetussuunnitelman (1925) mietinnöissä luonto käsitteellistettiin ensimmäistä kertaa talouden kautta, ja kasvatus pyrittiin kokonaisuudessaan erottamaan sen aiemmasta eettis-siveellisestä perustasta, jonka ohjenuorana oli toiminut kristinuskko. Ihmiselämä oli käsitetty jumalan luomakunnan – luonnon asettamien raamien kautta. Opetussuunnitelman myötä ympäristö alettiin kuitenkin käsitellä aiempaa kotiseutu-ympäristöä laajempaan ja luonnon ja sosiaalisen elämän konseptit eriytyivät toisistaan. Luontoon adaptoivassa opetuksessa käsiteltiin luonnonilmiöitä ja luonnon hyötykäyttöä. Teollistuminen näkyi opetuksessa siten, että luonnotiedossa keskityttiin myös luonnon kemiallisiin ja fysikaalisiin ilmiöihin.⁴⁹

⁴⁷ Nurmi 1989, 187; Syväoja 2004, 273.

⁴⁸ Louhimaa 1995, 69.

⁴⁹ Ibid, 70–73.

Vuoden 1952 opetussuunnitelmassa kouluopetus liitettiin vahvasti yhteiskunnan taloudelliseen kehitykseen, mikä näkyi myös kasvatustavoitteissa. Perinteisen luonnon merkitys heikkeni ihmisen ympäristön määrittäjänä. Lähiympäristön sijaan huomio kiinnittyi enenevässä määrin laajempaan ympäristöön. Enää ei ollut niinkään tärkeää ymmärtää luontoa itsessään vaan tietoa luonnosta tarvittiin, jotta luontoon voitaisiin vaikuttaa. Samaan aikaan alettiin tosin opettaa myös luonnonsuojelua, jossa korostettiin myötätuntoa luontoa kohtaan. Luonto oli hyväksikäytön, mutta myös ajanvietteen kohde. Se oli toimintaympäristö, jossa suoritettiin eri toimintoja.⁵⁰

Vuoden 1970 opetussuunnitelma myötäili edeltäjänsä, mutta sen tärkeimmäksi opetustavoitteeksi ympäristön kannalta nousi sosialisatio ihmiskuntaan. Kansainvälistyminen ja huoli koko maapallon hyvinvoinnista näkyi myös opetussuunnitelmassa. Sosiaaliseen elämään ja luontoon adaptaatio sulautuivat yhteen. Luonto oli joko ulkoista luontoa, joka olisi liitettävä yhteiskunnalliseen toimintaan, tai globaalia luontoa, joka viittasi kaikkeen olevaiseen. Se oli muutoksen kohde ja luonnonvarojen lähde. Luonnonsuojelu oli nyt tärkeää erityisesti ihmisen elinympäristön säilyttämiseksi.⁵¹

Ympäristöoppi toimi ensimmäisinä kouluvuosina pohjana tuleville kouluaineille: kansalaistaidolle, luonnonhistorialle, fysiikalle, maantiedolle sekä historialle ja yhteiskuntaopille. Sen tavoite oli oppilaan sopeuttaminen ympäristöönsä jakamalla tietoa vaikutussuhteista ihmisten, eläinten ja muun luonnon välillä sekä ohjata oppilaita hyviin ja terveellisiin elämäntapoihin. Opetuksessa korostuivat eettisyys, elämän kunnioittaminen ja suojeleva asenne luontoa kohtaan. Varsinaista luonnon- tai ympäristönsuojelullista materiaalia ympäristöopin osalta ei kuitenkaan löydy, vaan aiheet ovat hyvin yleismaallisia erilaisista luonnonilmiöstä järkevään rahankäyttöön ja teknologiaan.⁵² Luontoaiheiden käsittely tuntuu tapahtuvan varsin ihmislähtöisistä näkökulmista.

Kansalaistaidon oppiaineen tavoitteena oli niin ikään oppilaan orientoiminen elinympäristöönsä ja ohjaaminen itsenäiseen ajatteluun eri elämän osa-alueilla kuten liikenteessä, terveysasioissa, tapaturmissa, talouden hallinnassa ja yleisessä käyttäytymisessä. Käytöstapoihin kuului myös myönteinen suhde luontoon ja luonnonsuojeluun.⁵³ Terveysnäkökulma on nähtävillä myös yleisessä poliittisessa keskustelussa. Vuonna 1965 voimaan tulleen terveydenhoitolain myötä ihmisten elinympäristön terveellisyys ja luonnonsuojelu alkoivat näkyä enenevässä määrin samoissa keskusteluyhteyksissä.⁵⁴

Maantiedon opetuksessa korostuivat ennen kaikkea kansainvälisyyden teemat, eri kulttuurien ja kansojen tuntemus, luonnonvarojen käyttäminen, ihmiskunnan

⁵⁰ Louhimaa 1995, 74–77.

⁵¹ Ibid, 77–79.

⁵² Peruskoulun Opetussuunnitelmakomitean Mietintö: II 1970, 152–169.

⁵³ Ibid, 170.

⁵⁴ Nienstedt 1997, 29, 32.

taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset suhteet ja Suomen valtion tuntemus. Luonnonhistoriassa keskeistä oli sen sijaan elävän luonnon tarkastelu, mutta ensisijaisesti ihmisyyden ja inhimillisen yhteisöllisyyden näkökulmasta. Tärkeää oli myös ymmärrys eliöiden keskinäisriippuvuudesta ja ihmisen vastuusta luonnon muuttajana ja luonnonvarojen hyödyntäjänä. Ihminen miellettiin luonnosta riippuvaiseksi mutta myös erityisaseman omaavaksi toimijaksi, jolla oli vastuita luonnon hyväksikäyttäjänä ja sen muuttajana. Oppilaissa olisi herätettävä kiinnostus elävän luonnon tarkasteluun ja halu suojella niin elinympäristöä kuin elämän mahdollisuuksia.⁵⁵

Osaksi V:n luokan opetussuunnitelmaa sisältyi torjunta-aineiden ja myrkkujen haittavaikutusten tarkastelua suhteessa luonnon tasapainoon ja eläinten terveyteen, mutta tämäkin aihepiiri kytkeytyi hyvin pitkälti tuotannollisiin näkökulmiin.⁵⁶ Taloudellinen luonnonsuojelu oli saanut jo 60-luvun puolivälistä alkaen merkittävän aseman luonnonsuojelun päätavoitteissa. Vastaavasti perinteinen luonnonsuojelu jäi vähemmälle huomiolle. Vuosikymmenen lopulla puhuttiin myös elinympäristön suojelusta, joka tarkoitti maan, ilman ja veden suojelemista saasteilta, eli luonnonsuojelu miellettiin enenevässä määrin ihmisten suojeluna myös poliittisissa keskusteluissa.⁵⁷ Luonnonsuojeluliiton julkaisuissa sen sijaan käsiteltiin vielä pitkälti 60-luvun loppuun saakka perinteisiäkin luonnonsuojelun teemoja, kuten eläinten, metsien ja yksittäisten luontokohteiden suojelua.⁵⁸

Opetussuunnitelmakomitean ensimmäisessä mietinnössä määriteltiin eettisen kasvatuksen periaatteita ja tavoitteita. Eettisten ongelmien todettiin suurelta osin johtuvan siitä, että ihminen elää vuorovaikutuksessa erilaisten yhteisöjen keskellä. Siksi eettisen kasvatuksen pääpaino oli ihmisten kasvattaminen muiden yksilöiden *inhimillisten* perusoikeuksien kunnioittamiseen. Eettisen kasvatuksen perustana toimi YK:n ihmisoikeuksien julistus. Eettisten ongelmien katsottiin pääosin kytkeytyvän elämän säilymisen edellytyksiin ja epätasa-arvoisiin elämisen mahdollisuuksiin. Myös tämä aihepiiri kytkettiin vahvasti ihmiskeskeisiin teemoihin, esimerkiksi erilaisissa luonnonolosuhteissa elävien kansojen elämää ja kulttuuria tarkasteltiin erilaisten sosiaalisten normien välttämättömyyden kannalta. Sen sijaan luontoon ja ympäristönsuojeluun liittyvät aiheet jäivät tässä yhteydessä käsittelemättä.⁵⁹

Ympäristöstä oli siis muodostunut enenevässä määrin käsite, joka kuvasti ihmisen elinympäristöä. Luonnon jäsentäminen tapahtui yhä enemmän ihmisten toiminnan kautta, raaka-ainevarastona ja virkistätymispaikkana. Samoin kuin Euroopan luonnonsuojeluvuoden neuvottelukunnan aineistoissa, myös opetuksessa korostui luonnon järkevä hyödyntäminen, olemassa olevan luonnon suojeleminen enemmältä saastumiselta, ja toisaalta jo saastuneiden alueiden elvyttäminen. Ihmistä tarkasteltiin

⁵⁵ Peruskoulun Opetussuunnitelmakomitean Mietintö: II 1970, 195–200.

⁵⁶ Ibid, 203.

⁵⁷ Nienstedt 1997, 18.

⁵⁸ Ibid, 22.

⁵⁹ Peruskoulun Opetussuunnitelmakomitean Mietintö: I, 1970, 37–42, 86, 92.

osana ekosysteemiä, luonnosta riippuvaisena, mutta toisaalta myös luonnosta erillisenä toimijana, jolla oli vastuu luonnon muuttamisesta ja luonnonvarojen hyödyntämisestä, ja siten vastuu elämän suojelemisesta. Lähinnä luonnonsuojelupiireissä keskusteltiin enää perinteisestä luonnonsuojelusta, mutta sielläkin vähenevässä määrin. Oppiaineissa varsinaisia luonnonsuojelullisia teemoja oli käytännössä hyvin vähän, ja kun niitä oli, ne kietoutuivat ihmiselämän ympärille.

4 LOPPUPÄÄTELMÄT

Luonnonsuojelun teemat ovat olleet suomalaisten kansakoulujen kontekstissa verrattain paljon esillä vuoden 1970 aikana, ja vähintäänkin niistä on keskusteltu runsaasti eri yhteyksissä. Osittain luonnonsuojeluvuoden teemat sisältyvät myös opetussuunnitelmaan, sillä molemmista käy ilmi huoli maapallon ja koko ihmiskunnan hyvinvoinnista, jota pyrittiin edistämään ihmisten tietoisuutta lisäämällä. Opetussuunnitelmassa ympäristöteemat kuitenkin kiteytyvät vahvasti ihmis- ja talouskeskeisten teemojen ympärille. Niissä korostuu ajatus luonnosta hyödykkeenä, joka on ihmisten elämälle välttämätön, ja siksi sitä on tarpeen suojella. Luontoa pyrittiin suojelemaan ja viihtyisyyttä ylläpitämään, mutta kuitenkin niin, että taloudellinen kasvu mahdollistuisi ympäristönsuojelun lomassa. Toisaalta viihtyvyyteen ja luonnon kestäväään käyttöön liittyvät teemat olivat esillä myös luonnonsuojeluvuoden mietinnöissä, mutta niissä on nähtävissä myös jonkin verran perinteisempiä luonnonsuojelun muotoja.

Sekä luonnonsuojeluvuoden neuvottelukunnan että opetussuunnitelmakomitean mietinnöissä korostui yksilön vastuu ja merkitys ympäristön hoidossa. Molemissa tuotiin esiin halu jakaa tietoa niin, että yksilön olisi mahdollista toimia itsenäisesti ja oppia omatoimisesti lisää ympäristöstään. Kokonaisuudessaan ympäristöteemoja ympäröivät keskustelut liittyivät yleiseen ilmapiirinmuutokseen ja sitä ympäröivään poliittiseen keskusteluun.

Kansakoulujen osalta luonnonsuojeluvuoden teemat näkyivät selkeimmin kuvataiteessa, koulunäytelmissä ja kouluarjesta poikkeavissa tapahtumissa, kuten luonnonsuojelun teemaviikossa. Toisaalta myös kouluradiossa ja -tv:ssä esitettiin ympäristö- ja luontoaiheisia opetusohjelmia, mutta materiaalin runsaudesta huolimatta niitä hyödynnettiin kouluissa ilmeisen vähän. Jossain määrin aihepiirit myös sulautuivat muihin opetustavoitteisiin, ja teemoja on käsitelty kouluissa normaalien oppituntien lomassa. Esimerkiksi kansalaistaidon, luonnontiedon ja ympäristöopin tunti-suunnitelmissa on havaittavissa samankaltaisia teemoja kuin luonnonsuojeluvuoden mietinnöissä, ja on todennäköistä, että luonnonsuojelua on käsitelty enemmänkin normaalin opetuksen yhteydessä. On kuitenkin mahdotonta sanoa, kuinka paljon näitä

teemoja on todellisuudessa käsitelty kansakouluissa, koska lopullinen vastuu esimerkiksi luonnonsuojeluviikon toteutuksesta jäi yksittäisten koulujen ja opettajien ratkaistavaksi, eikä toteutuksista ole laadittu tarkempia selvityksiä.

Joka tapauksessa aiheesta käytiin paljon keskustelua ja luonnonsuojelun teemat olivat valtakunnallisesti näkyvillä vuoden 1970 aikana niin opettajien ammattilehdissä ja kansakouluissa kuin politiikassa ja komiteamietinnöissä. Huoli maapallon ja ihmiselämän tulevaisuudesta oli ilmeinen. Vaikka narratiivi suosiikin ihmiskeskeistä lähestymistapaa, 60- ja 70-lukujen taitteen aktiivinen ympäristökeskustelu jätti jälkensä eurooppalaisten ajattelu- ja toimintatapoihin.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Luonnonsuojeluvuoden 1970 neuvottelukunta ja Thorbjörn A. Luonnonsuojelun Ja Ympäristönhoidon Teemaviikko Oppilaitoksissa. Helsinki: Luonnonsuojeluvuoden 1970 neuvottelukunta, 1970.

Luonnonsuojeluvuosi 1970. Helsinki 1971

Opettajien ammattijärjestö ja Opetusalan ammattijärjestö. *Opettajain lehti*. Helsinki: Opettajien ammattijärjestö OAJ, 1970.

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea. Peruskoulun Opetussuunnitelmakomitean Mietintö 1: Opetussuunnitelman Perusteet. Helsinki: Valtioneuvosto, 1970.

Peruskoulun Opetussuunnitelmakomitean Mietintö: 2, Oppiaineiden Opetussuunnitelmat. Helsinki: Opetusministeriö, 1970.

Tutkimuskirjallisuus

Laakkonen, S. & Vuorisalo, T. "Ympäristökysymys". Julkaisussa toim. Laine, J., Fellman, S., Hannikainen, M. & Ojala, J. Vaurastumisen vuodet: Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen. Helsinki: Gaudeamus, 2019. s. 274–292.

Louhimaa, E. "Suomen kansa- ja peruskoulun ympäristöön orientoivan kasvatuksen ja opetuksen muutoksista 1900-luvulla". Julkaisussa toim. Jokisalo, J., Järvikoski, T., ja Väyrynen K. Luonnonsuojelujatteluista Ympäristökasvatukseen. Oulu: Oulun yliopisto, EcoCenter: Oulun yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos, 1995.

Lyytimäki, J., Hakala, H. ja Välimäki, J. Ympäristön Tila Ja Suojelu Suomessa. 2. uud. laitos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press: Syke, 2008.

Nienstedt, S. Ympäristöpolitiikan Alku: Ympäristönsuojelun Tulo Suomen Valtakunnalliseen Poliitiikkaan 1960 Ja 1970-luvun Vaihteessa. Turku: Turun yliopisto, 1997.

Notaker, H. Staging Discord: Nordic Corporatism in the European Conservation Year 1970. *Contemporary European History* 29(3), 2020. s. 309–324.
<https://doi.org/10.1017/S0960777320000181>

Nurmi, V. Kansakoulusta Peruskouluun. Porvoo ; Helsinki ; Juva: WSOY, 1989.

Reunanen, P. Pitkä Matka Huomiseen: Uuden Luonnonsuojelujattelin Läpimurto Suomessa 1962-1972. Suomi: Pasi Reunanen, 2022.

Ruuskanen, E. et al. Suomen Ympäristöhistoria 1700-luvulta Nykyaikaan. Tampere: Vastapaino, 2021.

Syvöja, H. Kansakoulu - Suomalaisten Kasvattaja: Perussivistystä Koko Kansalle 1866-1977. Jyväskylä: PS-Kustannus, 2004.